

לציון גירוש היהודים מפורטוגאל (1497) יוחדו גיליון פעמים 68 והגיליון שלאחריו לחקר יהדות ספרד ופורטוגאל ולחקר הפזורה הספרדית-פורטוגאלית באירופה.

■ פרופ' עזרא פליישר בוחן מחדש את מניעיה ואת משמעותה של עליית רבי יהודה הלוי לארץ-ישראל. לדעתו היתה זו עלייה שיש בה משום הגשמת תוכנית אידיאולוגית פוליטית וחינוכית ולא עלייה דתית בלבד. מעשהו של ריה"ל, סובר המחבר, כוון להציג לפני יהדות ספרד, בפרט, והיהדות בכלל, 'דרך אפשרית, מומלצת, של הישרדות, ובכל אופן אופציה אחרת, זקופת קומה ועצמאית, של קיום'. המחבר מבסס את דבריו על יסוד הארת אישיותו של ריה"ל כמנהיג, על ניתוחם ופירושם מחדש של ממצאי הגניזה, ועל 'המופלא שבממצאיו' של ש"ד גויטיין.

פרופ' עזרא פליישר מלמד בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ על יסוד הביוגרפיה הערבית המצורפת למאמר 'רבי יהודה אלחרזי כצומת תרבותי' נדרש פרופ' יוסף סדן לדמותו המורכבת של רבי יהודה אלחרזי. המחבר ניגש לשרטוט דמותו של אלחרזי מתוך הנחה שהבנתה עשויה לסייע לפתרון של מספר שאלות מהותיות, הנוגעות הן לאישיותו וליצירתו של אלחרזי, והן למעמדו של היהודי בתרבותה של תקופה רבת-גוונים זו. כך, למשל, מלבן סדן את תאריך פטירתו של אלחרזי ומנסה להתמודד עם השאלה: האם חזר אלחרזי לספרד לאחר שהייתו במזרח? ומצד שני הוא מנסה לעמוד על הכשרתו הפיזית של המשורר העברי בן התקופה, על זיקתו לשפה הערבית, לתרבות הערבית ועוד. ייחודו של מאמר זה הוא גם בעובדה שהדברים נבחנים מהפרספקטיבה הרחבה של המזרחן. פרופ' יוסף סדן מלמד בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטת תל-אביב.

■ מפעלו של יהודה חיוג' חולל מהפכה בתולדות הדקדוק העברי. הוא הציג לראשונה תורה דקדוקית שיסודה בשיטה אחידה. כשחיבר חיוג' את ספרו 'כתאב אלגַתף' על שמונת ספרי הנביאים הוא החיל על פרשנות המקרא את יסודות תורתו החדשה. היה זה למעשה ספר הפרשנות הראשון שיסודו פרשנות פילולוגית. אולם על-אף חשיבותו של החיבור הוא לא נודע לפרשנים ולמדקדקים של ימי-הביניים חוץ מרבי יצחק בן שמואל הספרדי אלכנזי (1050 בקירוב - 1130 בקירוב). גויבאואר היה הראשון ששם לב ליצירה זו. לימים פרסמו חוקרים אחדים קטעים מן החיבור שנמצאים כיום בספריות שונות בעולם. במאמרו מפרסם ד"ר נאסר בסל קטעים מפירושו של חיוג' לשמואל א'.

ד"ר נאסר בסל מלמד בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטת תל-אביב.

■ ב'סידור ליסבון באוסף מכון בן-צבי מתארת ד"ר לילה אברין לראשונה את כתב־יד בן-צבי 2048. המחברת מתארת במאמר את כתב־היד שכלל הנראה נכתב ועוטר בליסבון בין השנים 1484 ו־1496 והוא אחד מכתב־היד העבריים הקשורים לבית מלאכה שפעל שם במחצית השנייה של המאה ה־15. אגב תיאורה משווה המחברת בינו לבין כתב־יד אחרים שניתן לזהות את ליסבון כמקום מוצאם. ד"ר לילה אברין מלמדת בבית־הספר לספרנות באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ אנשי רפואה רבים מבני ה'נוצרים החדשים' פעלו בחצי האי האיברי ובאגן הים התיכון בשנים 1580-1640 בימי שלטון ספרד על פורטוגאל. במקורות הם הוזכרו רק באופן חלקי ומקוטע, ולכן העיון השיטתי ברשימת הרופאים מבני האנוסים עשוי לסייע לחוקר לקבל מידע עשיר ומגוון על קורות חייהם, ואף להעריך נכונה את מעשיהם והתנהגותם של אנשי מדע בתקופה זו. ב'ארכיון הלאומי של טורה דו טומבר' שבליסבון מצויה רשימה נדירה משנת 1614 המכילה פרטים שונים מקורות־חייהם של כ־70 רופאים מזרע האנוסים שהצליחו להימלט מן המדינה הפורטוגאלית למרוקו, לצרפת, להולנד, לאנגליה ואף אל 'העולם החדש', וזאת חרף משטר הטרור שניהל נגדם מוסד האינקוויזיציה. על־בסיס רשימה זו ומקורות אחרים משחזר ד"ר ראובן פיינגולד פרטים ונתונים על חייהם, כמו: מקומות מגוריהם, הכשרתם, ודרכי בריחתם של רופאים אלו מפורטוגאל. ד"ר ראובן פיינגולד מתמחה בחקר יהדות פורטוגאל.

■ המסורת היא המסד הדקדוקי והמילוני של הלשון המהווה את מאגר המידע שלה. ברם מאגר זה המועבר מדור לדור נתון למעשה כבר מראשיתו בתהליכים של שימור יסודות של העבר – עתים של עבר רחוק – ופיתוחם של יסודות חדשים. דיאלקטיקה זאת היא נושא מאמרו של פרופ' שלמה מורג. פרופ' שלמה מורג הוא פרופ' אמריטוס בחוג ללשון עברית באוניברסיטה העברית ומקימו של 'מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל' באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ ד"ר שרה כץ סוקרת ברשימתה את שני כרכי 'ספר ישראל לויץ'. ד"ר שרה כץ מלמדת ספרות עברית באוניברסיטת בראילן.

העורך